



BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University



 @buxdu_uz

 @buxdu1

 @buxdu1

 www.buxdu.uz

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI
SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Ilmiy-nazariy jurnal
2023, № 11, dekabr

Jurnal 2003-yildan boshlab **filologiya** fanlari bo'yicha, 2015-yildan boshlab **fizika-matematika** fanlari bo'yicha, 2018-yildan boshlab **siyosiy** fanlar bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruruy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2000-yilda tashkil etilgan.
Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2020-yil 24-avgust № 1103-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.
Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Rasulov To'lqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Mas'ul kotib: Shirinova Mexrigiyo Shokirovna, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Kuzmichev Nikolay Dmitriyevich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor (N.P. Ogaryov nomidagi Mordova milliy tadqiqot davlat universiteti, Rossiya)

Danova M., filologiya fanlari doktori, professor (Bolgariya)

Margianti S.E., iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Indoneziya)

Minin V.V., kimyo fanlari doktori (Rossiya)

Tashqarayev R.A., texnika fanlari doktori (Qozog'iston)

Mo'minov M.E., fizika-matematika fanlari nomzodi (Malayziya)

Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor

Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Abuzalova Mexriniso Kadirovna, filologiya fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor, xalqaro psixologiya fanlari akademiyasining haqiqiy a'zosi (akademigi)

Baqoyeva Muhabbat Qayumovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bo'riyev Sulaymon Bo'riyevich, biologiya fanlari doktori, professor

Jumayev Rustam G'aniyevich, siyosiy fanlar nomzodi, dotsent

Djurayev Davron Raxmonovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Umarov Baqo Bafoyevich, kimyo fanlari doktori, professor

Murodov G'ayrat Nekovich, filologiya fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hayitov Shodmon Ahmadovich, tarix fanlari doktori, professor

To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor

Rasulov Baxtiyor Mamajonovich, tarix fanlari doktori, professor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Quvvatova Dilrabo Habibovna, filologiya fanlari doktori, professor

Axmedova Shoira Nematovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bekova Nazora Jo'rayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Amonova Zilola Qodirovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Hamroyeva Shahlo Mirjonovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Nigmatova Lola Xamidovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Boboyev Feruz Sayfullayevich, tarix fanlari doktori

Jo'rayev Narzulla Qosimovich, siyosiy fanlar doktori, professor

Xolliyev Askar Ergashovich, biologiya fanlari doktori, professor

Artikova Hafiza Toymurodovna, biologiya fanlari doktori, professor

Hayitov Shavkat Ahmadovich, filologiya fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Ixtiyarova Gulnora Akmalovna, kimyo fanlari doktori, professor

Rasulov Zubaydullo Izomovich, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, texnika fanlari doktori, professor

Samiyev Kamoliddin A'zamovich, texnika fanlari doktori, dotsent

Esanov Husniddin Qurbonovich, biologiya fanlari doktori, dotsent

Zaripov Gulmurot Toxirovich, texnika fanlari nomzodi, dotsent

MUNDARIJA *** СОДЕРЖАНИЕ *** CONTENTS		
TILSHUNOSLIK *** LINGUISTICS *** ЯЗЫКОЗНАНИЕ		
G'aniyeva O.X., Sattarova A.S.	O'zbek va ingliz tillarida so'z yasalishi hodisasining o'ziga xos va umumiy jihatlari	4
Radjabova M.A.	Teolingvistikada "Asmaul Husna"ning semantik tahlili	9
Jo'rayeva M.M.	Gazeta sarlavhalarining tasnifi va funksiyalari (fransuz gazetalari misolida)	16
Abduqodirova Y.S.	Gapni komponent va sintaksemalarga ajratib tahlil qilish aniqlovchi, to'ldiruvchi va hol talqinida	21
Ganieva O.Kh., Akhmedova A.A.	Edwidge Danticat's mastery in indirect characterization ("The bridal seamstress")	25
Jo'rayeva M.M.	Fransuz gazeta sarlavhalarida pretsedentlik hodisalari	30
Adizova N.I.	O'xshatishlar – milliy-madaniy qarashlar ifodasi	34
Sadullayeva N.A., Azimova Sh.I.	The notion of "Family discourse" and its place in the system of english and uzbek family relations	39
Fayziyeva A.A.	Ingliz tilida inson ongi va aqliy faoliyati bilan bog'liq konseptual metaforalarning o'zbek tiliga tarjimasini	46
Ibrahim C.	The communicative repertoire in times of globalization	51
Ikromova L.B.	Maqol va matallarning qiyosiy chog'ishtirma tahlili (fransuz va o'zbek maqol va matallari misolida)	57
Rustamova D.	Ensiklopedik lug'at maqolasining o'ziga xosligi	63
Сафарова М.Ж.	Методы исследования и анализа политического дискурса	69
Содикова Н.Г.	Немис тилида аспектуал маъноли аналитик характерга эга бирикмаларнинг турлари ва асосий белгилари	74
Ahmedova M.B.	"Spirituality" semantik maydon sifatida: kategoriya, konsept va leksik birlik	80
Faleeva A.V.	The investigation of the modern colloquial english language in the perspective of level interpretation	88
Туракулова З.М.	О некоторых особенностях фразеологических новообразований в интернет-пространстве	96
Саидкулова М.	Анализ лексического состава русского языка: проблема сохранения и утраты слов в современности	100
Мухаммадиев Ш.М.	Современное использование русского языка в образовательной сфере Узбекистана	105
Ахмедова А.Х.	Закономерности вхождения новых слов в систему словообразовательных гнезд русского языка (на материале сетевых текстов)	109
Karimov R.A., Tursunova M.R.	O'tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari" asari tarjimasida parallel korpus prizmasi tahlilida asliyat muammosi tadqiqi	114
Matyakubov O.Q.	Tilshunoslikda modus, modallik hamda diktum kategoriyalarining o'zaro bog'liqligi	121
Petrova N.E., Koziyeva I.K.	Qadimgi rus ismlari	126

MAQOL VA MATALLARNING QIYOSIY CHOG'ISHTIRMA TAHLILI (FRANSUZ VA O'ZBEK MAQOL VA MATALLARI MISOLIDA)

*Ikromova Lola Boltayvena,
Buxoro davlat universiteti o'qituvchisi
l.b.ikromova@buxdu.uz*

Annotatsiya. Ushbu maqolada fransuz va o'zbek tillaridagi maqollar va matallarning qiyoslab o'rganish va ularning leksik va tipologik tahlili, tarjimada so'z va iboralarga alohida e'tibor qaratiladi. Ikki tildagi maqollar va matallarning o'xshashlik va farqli jihatlari ochib beriladi. Maqollar va matallarning badiiy tasviri, nutq go'zalligi, qo'fiyadoshligi haqida so'z boradi. Ko'chma ma'noda va o'z ma'nolarida kelgan maqollarning insonlar uchun tarbiyaviy ahamiyati katta ekanligi yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: maqol, matal, qiyosiy tahlil, qo'fiyadoshlik, ko'chma ma'no, to'g'ridan-to'g'ri tarjima, iboralar, tarbiyaviy ahamiyat.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ КОМПЛЕКСНЫЙ АНАЛИЗ ПОСЛОВИЙ И ПРЕДМЕТОВ (НА ПРИМЕРЕ ФРАНЦУЗСКИХ И УЗБЕКСКИХ ПОСЛОВИЙ И ПРЕДМЕТОВ)

Аннотация. В данной статье проводится сравнительное исследование пословиц и поговорок во французском и узбекском языках и их лексический и типологический анализ, особое внимание уделяется словам и словосочетаниям в переводе. Выявляются сходства и различия пословиц и поговорок на двух языках. Обсуждаются художественное изображение пословиц и поговорок, красота речи, рифма. Объясняется, что пословицы, идущие в переносном смысле и в своем собственном значении, имеют большое воспитательное значение для людей.

Ключевые слова: пословица, мата, сопоставительный анализ, рифмующий, переносный смысл, прямой перевод, словосочетания, воспитательное значение.

COMPARATIVE MIXTURE ANALYSIS OF PROVERBS AND SUBJECTS (EXAMPLE OF FRENCH AND UZBEK PROVERBS AND SUBJECTS)

Abstract. In this article, a comparative study of proverbs and sayings in French and Uzbek languages and their lexical and typological analysis, special attention is paid to words and phrases in translation. It reveals the similarities and differences of proverbs and sayings in two languages. The artistic representation of proverbs and sayings, the beauty of speech, and rhyming are discussed. It is explained that the proverbs that come in a figurative sense and in their own meaning have a great educational value for people.

Keywords: proverb, saying, comparative analysis, rhyming, figurative meaning, direct translation, phrases, educational value.

Kirish. Jahon tilshunosligida millatlararo aloqalarning shunday turlari mavjudki, bular: lingvokulturologik, etnolingvistik, psixolingvistik, pragmalolingvistik. Bunda ularning xususiyatlarini yoritish va soha taraqqiyotini ta'minlash muhim omillardan hisoblanadi. Hozirda dunyo tilshunosligida til hodisalari, xususan, frazeologizmlarni qiyosiy-tipologik, pragmalolingvistika va kognitiv lingvistikani o'rganishga jiddiy e'tibor berilmoqda. O'zbek tilshunosligida ham tillarning o'zaro aloqalarini, hozir aytib o'tganimizdek, frazeologizmlarni boshqa tillar bilan qiyoslab tadqiq etishda, zamonaviy metodologik tamoyillardan foydalanish va umumlashtirish, ularning lingvistik qiyosiy tahlili va nutqdagi ravonligi yuzasidan aniq nazariy xulosalar chiqarilishi mavzuning yanada dolzarbligiddan dalolat beradi. Aytishimiz mumkinki, tilshunoslikda frazeologizmlarni xalqning dunyo haqidagi tassavurlari, tarixi milliy mentaliteti va madaniyatining lisoniy to'plami sifatida xalq og'zaki ijodiga tayangan holda o'zbek va fransuz tillaridagi maqol va matallarning shaxsga va narsa buyumlarga ko'chgan turli tavsifli frazeologizmlarning xususiyatlarini har ikkala til uchun muqobil va o'ziga xos xususiyatlarining ichki qonuniyatlari asosida qiyosiy chog'ishtirma jihatdan tadqiq etish mavzuning zamonaviy tilshunoslik uchun ahamiyatini belgilaydi.

Mustaqillikka erishganimizdan keyin, milliy tilshunosligimizda boshqa tillarning ham keng miqyosda qiyosiy o'rganilishi bo'yicha ko'plab tadqiqot ishlari olib borildi. Shuni ta'kidlashimiz joizki, bu borada, ayniqsa, o'zbek-ingliz, o'zbek-rus, o'zbek-fransuz va o'zbek-nemis tillarining qiyosiy cho'gishtirma tahlil

qilish bo'yicha erishilgan natijalarni alohida qayd etish mumkin. Shu nuqtayi nazardan yillar davomida o'rganilib kelayotgan fransuz tilining turli sohalarida, jumladan, ertaklar, romanlar, she'rlar va maqollarni qiyosiy- chog'ishtirma sathlarini ochib berish nihoyatda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev «O'zbek mumtoz va zamonaviy adabiyotini xalqaro miqyosda o'rganish va targ'ib qilishning dolzarb masalalari» mavzusidagi xalqaro konferensiyada shunday deydi: “Biz O'zbekistonda «Adabiy do'stlik – abadiy do'stlik» degan chuqur ma'noli tamoyilga amal qilgan holda, jahon adabiyotining durdona asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilish va nashr etish masalasiga g'oyat jiddiy e'tibor qaratmoqdamiz”. Va yana so'zida davom etib: “Bu borada respublikamiz ta'lim muassasalarida o'zbek tili bilan birga qoraqalpoq, rus, tojik, qozoq, qirg'iz, turkman tillarida ta'lim berish yo'lga qo'yilgani, oliy o'quv yurtlarimizda ingliz, fransuz, nemis, ispan, yapon, xitoy, koreys, arab filologiyasi maxsus fan sifatida o'qitilayotgani muhim ahamiyat kasb etmoqda” [1]. Bu borada keyingi yillarda fransuz tiliga oid bir nechta darsliklar, o'quv qo'llanmalar, ilmiy ishlar, va metodologik qo'llanmalar chiqq boshladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqollar haqida to'xtaladigan bo'lsak, asrlar davomida yaratilgan maqol va matallar bu xalq og'zaki ijodi hisoblanadi. Ya'ni har bir xalqning o'z og'zaki ijodi bo'lgani kabi bizda ham bu folklor janr benihoyat rivojlangan hisoblanadi. Maqollar xalq og'zaki ijodi mahsulidir. Maqollar shakliga ko'ra ixcham, ammo chuqur mazunga ega bo'lgan janrlardan biridir. Aytishimiz mumkinki, maqollarning vujudga kelishiga sabab, xalqning ko'p asrlar davomida, insonlarning hayotiy kuzatishlari, turli siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy tajribalariga asoslanganligini ko'ramiz. Shuning uchun ham har bir maqolning mazmun- mohiyatida ko'p asrlik o'ziga xos tajriba va hayotiy tarbiyaviy ahamiyati aks etadi. Xalq maqollari uzoq yillar davomida turmush tajribalarida va turli xil sharoitlarda bir necha martalab sinovdan o'tgan. Biz bilamizki, maqollar har bir xalqning milliy-madaniy xususiyatlari va dunyoqarashini, axloqiy-tarbiyaviy merosini o'zida ifoda qiladi. Ba'zan maqollar insonning ruhiy holatini va vaziyatini ba'zan esa jamiyatdagi yoshlarning tutgan o'rni va ularning ongini o'stirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Darhaqiqat, xalq og'zaki ijodi hisoblangan maqollar bizga ota bobolarimizdan asrdan asrga yetib kelmoqda. Yartailishi jarayoni esa oddiy, ya'ni bu hikmatli so'zlar ilm ahli yoki buyuk faylasuflar tomonidan ilmiy qarashlarga asoslangan holda yartilgan.

Hikmatli so'zlardan tashkil topgan matal janri ham maqol janriga yaqin janr bir ma'naviy boylik hisoblanadi. Bu janrning kelib chiqishi ham maqol singari har bir xalqning o'z hayotiy tajriba va sinovlari, turmush tarzi va fikrlash doirasi darajasini bildiradi. Kopincha maqollar va matallar turli millat va elatlarning odob-axloqi va tarbiyaviy jihatini aks ettiradi.

“Maqollar- deyiladi “ O'zbek xalq og'zaki ijodida, - “Maqol deb xalqning ijtimoiy-tarixiy, hayotiy-maishiy tajribasi umumlashgan badiiy, obrazli mulohazalardan iborat hikmatli so'zlarga aytiladi. Maqol o'zbek tilida maqol, tojiklarda zarbulmasal, ruslarda poslovitsa, arablarda (jonli so'zlashuvda) naql, turklarda ata so'zi atamasi bilan yuritiladi. Maqol atamasi arabcha - qavlun - gapirmoq, aytmoq so'zidan olingan” [1; b. 65].

Xalqimiz tomonidan aytilgan maqollar mazmun jihatidan chuqur ma'noga egadir. Bundan tashqari, ular badiiy jihatdan ham juda mukammaldir. Ya'ni ularda o'xshatishlar, tovushdoshlik, mubolag'a, majoziy obrazlar mavjud. Misol qilib aytadigan bo'lsak: “ *Ona bilan bola-gul bilan lola*” maqoliga e'tibor bersak bu yerda istiora badiiy san'ati qo'llangan. Maqol mazmunida ona va bolaning, “*gul bilan lolaga*” o'xshatilishi kuzatilmoqda.

Xalq og'zaki ijodida **alliteratsiya** va **assonans** adabiy uslublar mavjudki, ular asosan o'quvchilarning eshitish qobiliyatlarini rivojlantirishga mo'ljallangan. Shunday qilib, keng qo'llanuvchi bu ikki fonetik takror usullarni maqollarda ham uchratamiz. Xususan, maqol matnida bir xil yoki ohangdosh tovushlar takrorlanib, o'ziga xos ritmni tashkil qiladi. Alliteratsiya bu undosh tovushlar uyg'unligi, assosans esa unli tovushlar ketma-ketlikda va ikki marta ko'proq takrorlanishi hisoblanadi. Shu sababli ham maqollarda muayyan ritmik pozitsiya takrorlanib keladi va maqol eshituvchi xotirasida osongina o'rtnashadi. Talaffuz jarayonida esa estetik zavq beradi [2].

Misol uchun:

“*Badqavm bo'lsang bo'l, Beqavm bo'lma*” maqolida faqatgina “b” tovushlar alliteratsiyasini ko'rishimiz mumkin.

“*Alp- otadan, zot- onadan. Alp-enadan, tulpor – biyadan*” maqolida “a” va “o” unli assonansi mavjud. O'zbek xalq maqollarida qofiyadoshlik san'ati keng rivojlangan, va bunga o'xshash misollar juda ko'plab topiladi.

Natijalar va uning muhokamasi. Darhaqiqat, har bir millatning o'z an'analari va mentalitetiga xos maqollar, hikmatli so'zlar va matallari mavjud. Maqollar turli mavzularni o'z ichiga qamrab oladi va nihoyatda keng m'anoga ega. Biz ota-ona, vatan, ona yurt, mehnat, tabiat, hayvonlar, ovqat, suv, ilm, bilim, aql, idrok,

boylik va ko'plab mavzulardagi maqollarni o'rganamiz. Biz bu maqolamizda fransuz va o'zbek xalq maqollarining qiyosiy chog'ishtirma holda tahlil qilamiz. Ushbu maqollar fransuz va o'zbek millatiga xos bo'lgan maqollarning bir-biriga ma'no jihatidan yaqinligini ko'rishimiz mumkin.

« *Amour et mort, rien n'est pas plus fort* ». Bu maqolni o'zbek tiliga tarjima qiladigan bo'lsak, albatta, so'zma-so'z ma'no bermaydi. O'zbek xalq maqollaridan « *Ayriliq o'limdan qattiq* » degan ma'noni anglash mumkin. Bundan tashqari « *Hamma dardga bor davo, sevgi dardi bedavo* » yoki

« *Inson sevgi bilan tirik* » kabi ekvivalentlariga ham ma'no jihatidan yaqin hisoblanadi [2; b. 122]. Bundan tashqari fransuz tilida yana bir qancha maqollarni, o'zbek tilidagi maqollar bilan chog'ishtirish orqali tahlil qiladigan bo'lsak, fransuz va o'zbek maqollarining ma'no jihatidan bir-biriga yaqinligi anglaymiz. Quyidagi maqollarni ko'rib chiqamiz.

Telle mère, telle fille

Tel père, tel fils

Bu maqolni so'zma-so'z tarjima qilsak aniq bir ma'no kelib chiqmaydi. Shuning uchun biz o'zbek xalq maqollariga murojaat qiladigan bo'lsak, « *Onasini ko'rib qizini ol – otasini ko'rib o'g'lini bil* » yoki « *Qush uyisida ko'rganini qiladi* » maqoliga to'g'ri keladi. Bu yerda so'zlarning qofiyadoshligi maqolni badiiy estetik jihatdan yana ham mukammalligini ifodalashga yordam beradi. Qiz va o'g'ilning xulqi go'zalligi ota va onaning bergan tarbiyasiga yoki onasi va otasi qanday bo'lsa farzandlar ham ularga o'xshamoqligini aytish mumkin.

Ce qui est dit, est dit – bu maqol o'zbek tilidagi « *Aytilgan so'z otilgan o'q* » maqoliga to'g'ri keladi. O'zbek xalq maqollaridan bunga o'xshash yana bir qancha ekvivalentlarni keltirishimiz mumkin. Masalan: « *Avval o'yla, keyin so'yla* », yoki « *Yetti o'lchab bir kes* » maqoliga ma'no jihatidan to'g'ri keladi. Yuqoridagi maqollarda inson so'zlashdan oldin fikrlashiga ishora qilinadi. Dastavval so'zlovchi ongida fikrlar namoyon bo'ladi, keyin esa bu fikrlarni so'zlar yordamida gapga aylantirib tinglovchiga yetkazadi [3]. Shunday ekan, har bir kishi oldin o'ylaydi, fikrlaydi va keyin kerakli so'zni aytishi kerak. Aks holda bu aytilgan so'zlar bamisoli otilgan o'q kabi. Bu uchta maqolimizni ma'nosi ham bir-biriga yaqindir.

« *Grandes maisons se font par petite cuisine* » (Petite cuisine agrandit la maison, les petites économies font les grandes maisons) « *Mehnat bilan topilgan tiyin pulning onasidir* », boshqa ma'nosi « *Tiyin-tiyindan pul mo'l bo'ladi* » bu maqol aynan so'zma-so'z tarjima qilinmasa-da, ma'nosi o'xshash bo'lib, o'zbek xalq maqolidan « *Toma-toma ko'l bo'lur* » maqoli bilan bir ma'noga ega [3; p.1-6]. Quyidagi maqolga e'tiborimizni qaratsak,

« *Tant va la cruche à l'eau qu'à la fin elle se casse*. Bu maqolning tarjimasi « *Ko'za kunda sinmaydi, kunida sinadi* » maqoliga to'g'ri keladi. Bu maqolning ma'nosi har bir ishning, bir vaqtning o'zida emas, balki asta-sekin siri ochilishi haqida aytilyapti. Ba'zi fransuz maqollarini tarjima qilganimizda so'zlari butunlay boshqa bo'lsa-da, ammo ma'no jihatidan yaqin bo'lgan o'zbek maqollarini tanlaymiz. Ammo bu maqolning o'zbek tilidagi ma'no va so'z jihatidan ham bir xilliga amin bo'lamiz. *La cruche* - ko'za, *à la fin* – oxirida, yakunida, *se casser*- sinmoq so'zlarining ishlatiladi.

« *On ne peut pas être au four et au moulin* » - bu maqol, o'zbek xalq maqollaridan bir nechtagiga ma'no jihatidan yaqindir. Masalan: « *Ikki kemanding boshini ushlagan g'arq bo'ladi* », « *Har ishning o'z-vaqti soati bor* ». Bunda, insonlarning bir vaqtning o'zida ikkita joyda bo'lolmasligi yoki bir vaqtning o'zida bir nechta ishlarni qila olmasligi haqida aytiladi.

Shunday maqollar borki, ular turli xalq maqollari bilan bir xil. Ya'ni so'zma-so'z tarjima qilinadi. Bunga misol qilib:

« *Les chiens aboient, la caravane passe* » maqolini olsak, bu o'zbek xalq maqollaridan « *It hurar - karvon o'tar* » maqoliga to'g'ri keladi. Buni izohlaydigan bo'lsak, tanqid yoki salbiy izohlarga qaramasdan, biz o'z oldimizga qo'ygan maqsad sari davom etishimiz kerakligi haqida ma'no kelib chiqadi.

« *Les bons comptes font les bons amis* » bu maqolda esa qarzlarni o'z vaqtida to'lashi, ya'ni orangizda kelishmovchilik chiqib qolmasligini xohlasangiz qarzlaringizni o'z vaqtida berishiz kerak degan ma'no anglashiladi. O'zbek maqollaridan « *Hisobli do'st ayrilmas* » ma'nosiga mos keladi. Fransuz xalq maqolida buni yanada yorqinroq tushuntirish uchun shunday bir misol bilan ma'nosini ochib beradi;

- *Voici les 50 centimes que tu m'as prêtés hier pour acheter mon café.*

- *Tu peux les garder, ce n'est pas ça qui va me ruiner.*

- *Non, j'y tiens. Les bons comptes font les bons amis.*

Tarjimasi ;

- *Mana 50 sent, kecha kofe sotib olishim uchun qarz berganding.*

- *Sen ularni saqlab qolishing mumkin, bu bilan men kamayib qolmayman.*

- *Yo'q, men bu haqida qayg'uraman. Hisobli do'st ayrilmas.*

LINGUISTICS

« *Tout vient à point à qui sait attendre* » bu maqolni o'zbekcha varianti, "Yaxshi niyat – yarim davlat" maqoliga to'g'ri keladi. Ushbu maqolni izohlasak, agar inson xohlagan narsasiga erishmoqchi bo'lsa, sabr-toqatli bo'lish bilan birgalikda yomon gumonga bormasligi, biror niyat qilganida uni doimo ixlos bilan bajarishi kerakligi haqida aytiladi. O'zbek xalq maqollaridan yana bir nechta muqobil variantlari ko'rib o'tishimiz mumkin. Masalan :

Dili pokning ishi pok.
Sabr qilsang, g' o' radan holva bitar
Sabr - achhiq, mevasi- shirin
Sabr - yutuq kaliti

« *La valeur n'attend pas le nombre des années* » bu maqol o'zbek xalq maqollaridan « *Aql yoshda emas, boshda* » maqoliga to'g'ri keladi. Insonda iste'dod bo'lsa, yosh bo'lsa ham unga ishonish mumkin. Bu maqolga muqobil bo'lgan o'zbek maqollaridan yana bir nechta quyida misollar keltiramiz.

Dono ming yashar, nodon bir yashar
Amalga qarama, aqlga qara.
Kuchiga ishongan - yiqilar,
Aqliga ishongan - yiqitar

« *Deux précautions valent mieux qu'une* » bu fransuz maqolini so'zma-so'z tarjima qilsak, ma'nosi « *Ikkita ehtiyot chorasi bittadan yaxshiroqdir* ». Fransuz yozuvchisi, Jan de La Fontenning "Bo'ri, echki va uloq" ertagida ham bu maqolga to'xtab o'tilgan. Ya'ni Sylvie Moyning "100 PROVERBES FRANÇAIS (les plus courants) et leur signification" kitobida, muammolarni oldini olish uchun bir nechta xavfsizlik choralari ko'rish yaxshidir deb keltirilgan [4: p.1-9]. Xuddi shunday o'zbek maqollarining ekvivalentlari ham mavjuddir. Masalan:

«Birlashgan - o'zar, birlashmagan - to'zar»
Birlashgan daryo bo'lar,
Tarqalgan irmoq bo'lar.
Birikkan kuch — kuch,
Birikmagan kuch — puch.
Birlashgan kuch yengilmas.

Bunda, biron muammo yoki yumush bo'lsin, kishilar jamoaviy ahil bo'lib, birgalikda bajarsalar juda oson bartaraf bo'lishi, hatto dushmani ham bunday vaziyatda kuchi yetmasligi haqida boradi.

Inson qadimdan atrof- muhitda ro'y berayotgan voqea-hodisalarga o'z munosabatini bildirgan. Bu munosabat, avvalo, turli xatti-harakatlar, ovozlari, ehtiroslar vositasida amalga oshgan. Keyinchalik so'zlar, so'z yig'indisi, raqslar his-tuyg'ulami ifodalagan. Yana keyinroq odamlar o'zlaricha dunyoning, tabiatning, hayvonlar, o'simliklar, tog'lar, suvlarning paydo bo'lishini izohlovchi to'qima hikoyalar o'ylab topadilar [5: b. 8].

Biz e'tiborimizni qaratmoqchi bo'lgan yana bir shunday mavzu borki, bu ham bo'lsa, xalq og'zaki ijodi namunalaridan biri bo'lgan matallardir.

Ma'lumki, zamonaviy tilshunoslik tillarni qiyosiy tahlil qilishga katta e'tibor qaratadi. Chunki taqqoslash orqali nafaqat qardosh tillarda balki bir-biriga bog'liq bo'lmagan tillarda ham umumiy bo'lgan narsalarni ko'rish va bir-biriga bog'lab, lingvistik o'ziga xos milliylikni saqlagan holda, har bir xalqning madaniy sivilisatsiyasini rivojlantiradi. Xalq og'zaki ijodi bo'lgan folklor qo'shiqlar, maqollar, matallar, dostonlar bular barchasi har bir millatning o'z madaniyatini, qadr- qimmatini, tilining o'ziga xosligini va milliy mentalitetini aniqlab beradi.

Korolevani aytichicha, "Maqol va matallar dunyo haqidagi milliy g'oyalarni to'la aks ettiruvchi lisoniy materialdir. Ushbu materialni qiyosiy jihatdan o'rganish maktabda, universitetda chet tilini o'rganishda muhim ahamiyatga ega, shuningdek, tarjima amaliyotida yordam beradi. Maqollar o'quvchilarning chet tiliga qiziqishini oshiradi, lingvistik intuitsiyasini rivojlantiradi, lingvistik tushunchalarda fikr yuritish odatini o'rnatadi" [6: b.10].

Fransuz tilidagi maqol va matallarni o'rganish ham ushbu tilda so'zlashuvchilarning mentaliteti va milliy xarakterini tushunishga yordam beradi. Bu degani, o'sha millatning o'ziga xos bo'lgan xarakteri, xulq-atvori, madaniyati, faoliyati va fazilatlarini yig'indisidan iboratdir.

Matal – [arabcha مآل] so'zi, birinchi navbatda, tugal ma'no ifodalamaydigan obrazli ibora, hikmatli so'z (mas., „qizil qor yog'ganda“, „tuyaning dumi yerga tekkanda“). ikkinchidan, qissa, masal ma'nolarini bildiradi.

Matal -muayyan hayotiy hodisani aniq va to'g'ri belgilab beradigan obrazli ifoda, ibora. Matallarda o'xshatish, taqqoslash, kinoya, qochirish so'z kabi badiiy vositalardan foydalaniladi. Majoziy iboraning o'z asl

LINGUISTICS

ma'nosi bilan ko'chma ma'nosi o'rtasida yaqinlik, mantiqiy bog'lanish bo'lishi lozim. Matallar bir yoki bir necha jumladan tuziladi, ular orasida qofiyalanish hamisha ham saqlanmaydi. Masalan;

"*Shamol bo'lmasa, daraxtning shoxi qimirlamas*", "*Qizim senga aytaman, kelinim sen eshit*" va boshqalar [4].

Matallar esa so'zlovchi nutqining biron muhim qismi sifatida ishlatiladi. Matallarni alohida qo'llash mumkin bo'lmaydi, chunki ular mazmunan tugal fikr anglatmaydi [6, ikromova 437p].

Fransuz tilida Matallar "Dictons" deb tarjima qilinadi. Matallarni o'rganish jarayonida turli mavzulardagi misollarni uchratishimiz mumkin. Hayot haqida, mehnat haqida, dangasalik haqida, ichkiliklar haqida, o'lim haqida, qishloq xo'jaligi, ob-havo, yil fasl oylariga atalgan matallar mavjud. Quyidagi fransuz xalq matallarida namunalaridan o'zbek xalq matal ekvivalentlari yordamida ko'rib chiqamiz.

« *À qui se lève matin, Dieu aide et prête la main* » bu matalni so'zma-so'z tarjima qiladigan bo'lsak "Ertalab turganlarga Xudo yordam beradi, qo'l uzatadi" o'zbekcha ekvivalentlaridan "*Tongda baraka bor*" yoki "*Alloh erta turgan isnonning rizqini ko'paytiradi*" mataliga to'g'ri keladi. Darhaqiqat, erta turgan insonning vaqtida va ishida baraka bo'ladi deyдилar. Ham jismoniy ham ruhiy tetiklikni his qiladi. Qolaversa, uzoq umr ko'ruvchilarning aksariyati erta turuvchi insonlar ekanligi aniqlangan.

« *Assez tôt se fait, ce qui est bien fait* » o'zbek xalq og'zaki ijodiga murojaat qilsak "*Kim chaqqon va tez harakat qilsa, yutuq o'shaniki bo'ladi*" degan iboraga tog'ri keladi. Bunda, inson qancha tez harakat qilsa, o'ziga topshirilgan ishini o'z vaqtida qilsa, maqsadiga tezroq erishish mumkinligini anglashiladi.

« *Après grand dommage, chacun est plus sage* » o'zbekcha tarjimasida « *Sutdan og'zi kuygan, qatiqni ham puflab ichar* » ma'nosida mos keladi. Bu bizda maqol sifatida keladi. Ayrim ma'lumotlarga ko'ra maqol va matallar birga keladi. Bu haqida bir maqolamizda oydinlik kiritib o'tgandik unda shunday deyiladi: « *Hatto, ba'zi hollarda maqol bilan matalning almashgan holda qo'llanishini uchratganlar. Matallarning asosiy vazifasi so'zlovchi nutqining ta'sirchanligini oshiradi, ya'ni shaklan go'zallashtiradi. Ammo maqol bilan matalning o'ziga xos jihatlari borki, ularni doim bir-biridan farqlab olish mumkin. Ayni paytda xalq maqollari mazmun jihatdan tugal fikrga ega bo'ladi va ular alohida qo'llanilsa ham ma'no anglatadi. Matallar esa so'zlovchi nutqining biron muhim qismi sifatida ishlatiladi. Matallarni alohida qo'llash mumkin bo'lmaydi, chunki ular mazmunan tugal fikr anglatmaydi* ».

Endi biz fransuz xalq matallariga murojaat qilganimizda xuddi shunda holga duch kelamiz, ya'ni ba'zi ma'lumotlarda maqollar va ba'zi o'rinlarda matallar deb yozilganini uchratamiz. Demak, o'zbek xalq maqollari va matallarida ham shunday vaziyatlar mavjud. Xalq orasida kimdir maqol deb aytsa kimdir matal deb nomlaydi. Misol uchun: "*Har kim o'z yurtida shohdir*" mataliga diqqatimizni qaratsak. Bu matal ham ayrim manbalarda maqol deb yoziladi. Fransuz tilidagi varianti esa "« *En toute saison, chacun est roi en sa maison* » so'zma so'z tarjima qilsak « *Har mavsumda har kim o'z uyida shohdir* ». Aytib o'tganimizdek, bu matal sozlovchi nutqining davomi hisoblanadi. Keyingi namunalariga e'tiborimizni qaratsak:

« *Mort du louveteau, longue vie pour l'agneau* » so'zma so'z tarjimasi « *Bo'ri bolasining o'limi, qo'zichoq uchun uzoq umr* » bu matal esa o'zbekcha muqobilida maqolga to'g'ri keladi. Ya'ni « *Qassobga yog' qayg'u, echkiga jon qayg'u* ». Endi bir qator fransuz xalq matalarini o'zbekcha ekvivalentlari bilan tanishib o'tsak :

« *Qui sème bon grain, récolte bon pain* ». So'zma-so'z tarjimasi « *Kim yaxshi don eka, yaxshi non teradi* » o'zbek maqollaridan « *Vaqtida ekan vaqtida o'radi* » ekvivalentiga tog'ri keladi.

« *Mieux vaut emprunter du vin, à sa vigne qu'à son voisin* ». So'zma-so'z tarjimasi « *Qo'shni bilan qarzga sharob olgandan ko'ra, o'z uzumzoridan olgan ma'qul* ». Bu matalni o'zbekcha « *Minnatli oshdan beminat musht yaxshi* » maqoliga mos keladi.

Matallarning turli mavzular va ularning belgilari bilan bog'liq holda aytilganini guvohi bo'lamiz. Va albatta, bu belgilar orqali insonlarga tanbeh, yoki ogohlantirish beriladi. Tog'lar haqidagi ushbu matalning « *Nulle montagne sans vallée* ». So'zma-so'z tarjimasi « *Vodiysiz tog' bo'lmas* ». Demak, barcha tog'larning o'z vodiysi bor. Vodiysiz tog' yo'q deyilmoqda. O'zbek tilidagi bunga o'xshash « *Guruch kurmaksiz bo'lmas* » maqoli bunga to'g'ri keladi. O'z ma'nosida rostan ham guruch kurmaksiz bo'lmas. Ammo ko'chma ma'noda kelsa har ishda kamchilik bor yoki har bir inson mukammal emasligiga o'xshatmadir.

« *Qui a peur de la mer, reste les pieds sur terre* » [5] Bu matal dengiz bilan bog'liq yaratilgan. Chunki Fransiyada dengizlarning borligi uchun xalq orasida shunday matallar yaratilgan. So'zma-so'z tarjimasi « *Kim dengizdan qo'rqsa, oyog'i yerda qoladi* », ya'ni har bir xalqning o'ziga xos tabiat hodisalari mavjud. Bu bilan dengizdan qo'rqqanligi dengiz bilan bog'liq hodisalarga tayyorgarlik ko'rishi haqida aytilmoqda. Bu matalning o'zbekcha varianti « *Chumchuqdan qo'rqqan bug'doy ekmas* » maqoliga mos keladi.

Xulosa. Xulosa o'rinda shuni aytish mumkinki, xalq og'zaki ijodi bo'lgan maqollar va matallar har bir xalqning o'zligini anglatuvchi madaniy merosidir. Mazkur maqolamiz ikki til-o'zbek va fransuz tillaridagi

LINGUISTICS

maqol va matallarining ekvivalentlarini qiyoslash, chog'ishtirish orqali o'rganishdan iborat. Bundan maqsad, bu ikki xalqning xalq og'zaki ijodiga nazar tashlash, va ularda aks etgan mentalitet va milliylikni ochib berish edi. Pand-nasihati, ibratlilik kabi jihatlarni o'z ichiga olgan maqollarning ko'chma va o'z ma'nolarida ko'rib chiqildi. Maqolada ikki tilning maqollari va matallarining tarjima jarayonida uchragan qiyinchiliklar va qiyoslashning o'ziga xos afzalliklari tahlil qilindi. Shuningdek, tarjima qilishda o'zbek xalq og'zaki ijodiga va tilshunos olimlarning asarlariga murojaat qilindi. Maqolaga nazar tashlasak, bunda fransuz xalq maqollari va matallarining o'zbek tilidagi ekvivalentlari topib tahlil qilindi.

ADABIYOTLAR:

1. Shavkat Mirziyoyev: «Adabiyot, san'at va madaniyat yashasa, millat va xalq, butun insoniyat bezavol yashaydi». //Blog "xabar.uz" - [elektron resurs].- kirish sayti: URL: <https://xabar.uz/uz/madaniyat/shavkat-mirziyoyev-adabiyot-sanat-va-sanasi-07.08.2018>.
2. Madayev O. O'zbek xalq og'zaki ijodi //«Mumtoz so'z», 2010. – b. 65.
3. Alliteratsiya va assonans o'rtasidagi farq. //Blog « Maywoodcuesd » [elektron resurs]. –kirish sayti : URL: <https://uz.maywoodcuesd.org/difference-between-alliteration-and-asonance-9490> (sana 26 Iyul 2021)
5. Mirzayev T. Musoqulov A. Sarimsoqov B. O'zbek xalq maqollari //«Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik korxonasi Bosh tahririyati, 2005. – b. 122
6. Til ijtimoiy, doim o'zgarib, rivojlanib turuvchi hodisadir. // Blog "Tilshunoslik fani, uning vazifalari" - [elektron resurs].- kirish sayti: URL: <https://muhoz.org/reja-tilshunoslik-fani-uning-vazifalari.html> (sana 15.12.2022)
7. Xolova Sh.D.Mehnat haqidagi fransuz va o'zbek maqollarida lingvomadaniy birliklarning ifodalanishi. // " England" modern psychology and pedagogy: Problems and solution. 2023/4/18. – pp. 1-6
8. Sylvie Moy. 100 proverbes français et leurs significations. // « Édité par Franc Parler » Février 2012 – Sénas. –pp. 1-9
9. Madayev O. O'zbek xalq og'zaki ijodi //«Mumtoz so'z», 2010. – b. 8.
10. Королева Екатерина. Азарова Елена Викторовна. Структурно-семантическая классификация эквивалентных пословиц, поговорок и афоризмов русского и французского языков.// "Омск" 2013 – с. 10
10. Matal // Blog "Vikipediya" [elektron sayt] - kirish sayti: URL: <https://uz.wikipedia.org/wiki/Matal> (28-may 2023)
11. Les dictons français sur la vie par thèmes.// Blog "Mon-poeme.fr" [elektron sayt] - kirish sayti: URL: <https://www.mon-poeme.fr/dictons-francais-dicton/> (Copyright © 2023 - Tous droits réservés)
12. Ikromova L.B, Nabiyeva Z. Rasulova M. "The similarities and differences of proverbs with other genres". Scopus. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol. 24, Issue 06, 2020 ISSN: 1475-7192 <https://www.psychosocial.com/article-category/issue-6/>
13. Khayotovna, A. G. (2023). The Representation of the Limited Lexicon in French Language in Works of Art. International journal of language learning and applied linguistics, 2(3), 99-102. Akhmedova Gulnoza Hayot Qizi. (2022). Literary language and classification of functional styles in French. Journal of Pedagogical Inventions and Practices, 8, 19-22. Retrieved from <https://www.zienjournals.com/index.php/jpip/article/view/1531>
14. Scientific And Theoretical Views About The Description Of The Notion Frame In Linguistics Lola Ikromova <https://ijpsat.ijsh-t-journals.org/index.php/ijpsat/article/view/3147>
15. Nasimova, F. (2023). Termin va uning o'ziga xos xususiyatlari. центр научных публикаций (buxdu.Uz), 42(42).uzвлечено от http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/10982
16. Икромова, Л. (2021). Тилишunosликда фрейм тушунчасини тавсифлашга оид илмий ва назарий қарашлар. Илмий наизрлар маркази (buxdu.Uz), 1(1) http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/1240.